

Anlamın İnşası ve Anlama Etkinliği Bağlamında Gelenğin Sorunsallaştırılması

Muharrem KILIÇ*

ÖZET

Felsefi anlamda gelenek, bir anlam dünyası inşa etme ve anlamlandırma/yorumlama sürecini belirleyici bir unsur olma yönüyle Aydınlanmadan buyana bir hesaplaşma ve gerilim alanı olarak ortaya çıkmıştır. Modernitenin öngördüğü anlam tasavvuru ve anlama yöntemi açısından gelenek, özne açısından nesnel anlamayı imkansızlaştıran ve kendisinden kurtulmayı gerektiren bir engeldir. Felsefi hermenötik açısından ise gelenğin anlam inşası yönüyle kurucu bir otoritesi söz konusudur. İnsani bilimlerde anlama sürecinde gelenek, anlayan özneyle bir perspektif sunma işlevine sahiptir. Bu makale, felsefi hermenötikte gelenğin problematik yönünü konu edinmektedir.

Anahtar kelimeler: *Hermenötik, Gelenek, Anlam, Anlama, Hukuk, Klasik*

Problematizing the Tradition in the Context of Construction of Meaning and Understanding Process

ABSTRACT

Philosophically tradition's constructive function in the process of understanding, arised as an area of tension and settling from the time of Enlightenment. In the context of construction the meaning tradition has a creative authority. In terms of meaning conception and understanding methodology of modernity the tradition is an obstacle which is to be get rid of it for an objective meaning. In the philosophical hermeneutics, tradition constitutes a perspective for the understanding subject in the process of understanding/interpreting in the human sciences. It can be problematized as an element of which is determining the process of understanding and interpretation. This article deals with the problematical aspect of tradition in philosophical hermeneutics.

Key words: *Hermeneutics, Tradition, Meaning, Understanding, Law, Classical*

I. Kuramsal düzlemde felsefi ya da bilimsel bilgi, köklü bir tarihsel gelenek içerisinde üretilir ve aktarılır. Gelenek, çift yönlü bir eylemlilikle hem bu bilgisel üretimi dinamik bir süreç içerisinde var eder ve hem de bir süreklilik içerisinde söz konusu bilginin yüzyıllar boyu ve kuşaklar arası aktarımını üstlenir. Bilgi, kültür ve medeniyetin esası taşıyıcı vasatı olarak gelenek, tüm tezahür biçimleri ve alanlarıyla toplumsallıkları istikrarlı biçimde zamanlar üstü bir evrene intikal ettirir. İntikal

* *Akdeniz Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Antalya, muharremkili@akdeniz.edu.tr*

sürecinde kültürel ve toplumsal değerler, tarihsel öznelerin özgün katkıları ile devingen bir biçimde teraküm eder. Bu birikim insanlığın ortak aklı, kolektif bilinci ve vicdanı için bir normatif alan yaratır.

Toplumsallıkların tezahür ettiği din, ahlak, hukuk ve estetik gibi ontik alanları inşa eden öğretisi ve değerleri otantik bir biçimde aktarmanın yanı sıra gelenek, söz konusu alanlarda yaratıcı bir kaynak olarak ortaya çıkmıştır. Yaratıcı bir kaynak olarak varoluşsal bir dinamizm sergileyen gelenek, tarihsel özgüllükleri içerisinde medeniyet ve kültürle kurumsal bir form da kazandırır. Söz konusu formlar üzerinden medeniyetler, insanlık tarihinde karakterize edilirler. Öyle ki tarih sahnesinden silinen ya da yok olan milletlerin, medeniyetlerin ya da devletlerin tarihsel hafızaya kazınmasına yol açan temel değerler, bu kurumsal formlar aracılığıyla tebeddün eder. Tarihi medeniyetlerin ruhunu ve metafiziğini çağlarüstüne aktaran yine söz konusu kurumsal formlardır.

Theoria ve *praksisin* oluşumunda inşai bir karakteristiğe sahip olan geleneğin, bir anlam ve anlamlandırma evreni yaratarak tarihsel etkinliğini sürdürdüğüne tanık olmaktayız. Geleneğin yaratıcı üretkenliği içerisinde varlık bulan bu anlamlandırma evreni, öznenin tüm çeşitliliği ile anlama nesnesine yönelik zihinsel çabasına eşlik eden bir zemin/perspektif yaratır. Bu perspektif, anlama çabasına eklenen arzi bir unsur olmanın ötesinde özneyi kuşatan bir çerçeve sunar. Özneyi tümüyle sarmalayarak anlam/anlamlandırma dünyasına dahil eden bu perspektif, yorumsal otantisitesini tarihsel süreçte sistematik anlamalar ve yorumlamalar eşliğinde devşirmektedir.

Böylece gelenek, bir anlam dünyası inşa etme yönündeki kurucu işlevi açısından bir hesaplaşma ve gerilim alanı olarak ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra gelenek, anlamlandırma/yorumlama sürecini belirleyen bir unsur olarak da problematize edilmektedir. Bu çalışmamız, geleneğin anlam/anlamlandırma ve/veya yorumlama süreci açısından nasıl sorunsallaştırıldığına dair bir analiz olacaktır. Bu çaba, geleneğin hermenötik bağlamda tezahür eden problematik alanlarına işareti amaçlamaktadır.

Tartışmaya somut bir örneklem oluşturması kaygısı ile kurucu bir anlam/anlamlandırma dünyası olarak hukukun gelenek bağlamında tahlili yapılacaktır. Bu meyanda toplumsal bir varlık olarak insanlığın söz konusu toplumsallığını inşa edici temel araç olan hukukun temellendirilmesi açısından geleneğin sahip olduğu metafizik öze ve normatif işlevselliğine işaret edilecektir. Ayrıca bir gelenek içerisinde geçmişten gelen hakikat iddialarının korunmasını gösteren tarihsel bir kategori olarak 'klasik' kavramı üzerinde de durulacaktır. Bu çerçevede tarih içinde var olan anlama nesnesinin tarihle sınırlanamayacak bir anlam derinliğine sahip olmasını temin eden klasik kavramı tahlil edilecektir.

II. Antik kökenine de uygun biçimde felsefe, özünde hakikati arama ya da ona ulaşma çabasını kendisine asli bir görev olarak belirlemiştir. Bu yönüyle felsefe, mutlak ve zamanlarüstü hakikat iddialarının arkeolojisini yapma ya da onun peşine düşme çabası içerisinde olmuştur. Ancak bununla birlikte felsefe, hakikat bilgisi ile tarihsel olan ve gelenek arasında bir bağ ve köprü kurmak gibi hakikati mutlaklaştırmayan bir tarihsellikle de ele alır. Bu hermenötik perspektifle hakikat, zamanlarüstü değil, tarihsel akış içerisinde varlık bulan bir olgudur. Bu çerçevede hakikat, tarihsel anlam dünyalarını ve geleneği anlamlandırmayı ifade eder. Hakikat bilgisinin arayışında olan öznenin bu bilginin nesnesi ile karşılaştığı ve etkileşime girdiği vasatı, 'gelenek' oluşturmaktadır.

Köken olarak Latince *tradere* kökünden türetilmiş olan gelenek (*tradition*) sözcüğü, bir öğretinin başkalarına iletilmesi ya da bir bilginin kuşaklar arası aktarımı gibi anlamlar içermektedir.¹ Bunun yanı sıra, ‘devretme’ anlamına gelen gelenek, dini kültürün aktarımı bağlamında Hıristiyan öğretilerini kuşaktan kuşağa aktarma ve devretmeyi de ifade etmektedir.² Bu semantik arkaplanı ile gelenek, disipline edilmiş olsun ya da olmasın her bir düşünsel birikimi kendi tarihsel özgüllüğü ile aktarır. Aktarım sürecini deruhte eden geleneğin, anlayan ve yorumlayan öznenin diyalektiğini tayin edici bir işlevi söz konusudur. Söz konusu diyalektik, öznenin kendi iç dünyası ile temasını kuran ‘içsel bir söyleşi’ olmanın yanı sıra, yönelmiş olduğu anlamlandırma evreni ile ‘dışsal bir söyleşiye’ de dönüşür. Bu çift yönlü diyalektik, anlamlandırma sürecini yaratıcı bir dinamizmle inşa eder. Bir anlamda bu süreçte özgül bir tarihsellikte var olan özne, tarihe bulanmışlıkla verili geleneğin tarihsel izdüşümlerini her dem yeniden yaratır/üretir. Bu süreçte geleneğin verili kalıpları içerisinde özne, anlam kurucu ve yorumlayıcı bir figür olarak var olur.

Aydınlanma felsefesinin sunmuş olduğu perspektif açısından sorunlu bir değer alanı olarak kategorize edilen gelenek, ne anlam kurucu bir araç ve ne de anlamlandırma/yorumlama yöntemi olarak öngörülebilir. Zira her şeyden önce modernite açısından gelenek³, modernitenin kendi varoluşunu onun ötekileştirilmesi ve yokluğu ile kurduğu negatif bir anlam kategorisidir. Bu yüzden geleneğin sözünü ettiği anlam çerçevesinde meşruiyeti modernitenin öngördüğü paradigma açısından sorunlu olduğu aşıkardır.

Ancak daha dar bir çerçevede yorum kuramlarının ya da metodolojilerinin öngörmüş olduğu teknik çerçevenin sınırlandırıcı perspektifinin ötesinde anlama/yorumlama etkinliğinin filozofik temellendirimi, geleneğin yorumsal meşruiyetini kurabilir. Bu noktada karşımıza hukuki, dini ve edebi metinlerin yorumlanması etkinliği ve teorileri olarak antik tarihsel bir kökene sahip olan hermenötik kavramı çıkmıştır. Hermenötik, on yedinci yüzyıldan bu yana felsefi literatürde insan bilimlerinde bir anlamlandırma ve açıklama modeli oluşturma çabasına matufen bir filozofik eğilim olarak tezahür etmiştir.⁴ Ancak aşağıda kısaca değineceğimiz bu eğilim doğrultusunda geleneğin anlamlandırılması ya da temellendirilmesi mümkün görünmektedir.

Friedrich D. E. Schleiermacher (ö. 1834), Wilhelm Dilthey (ö. 1911) ve Emilio Betti (ö. 1968) antik tarihsel arkaplana uygun biçimde hermenötüğü, filolojik, teolojik ve hukuksal düzlemde yorumlamanın metodolojik ilkelerini vaz’ eden bir alan olarak değerlendirmişlerdir. Ancak bu geleneksel bağlamının dışında hermenötüğü anlama etkinliğindeki temel nitelikleri ve gerekli koşulları felsefi açıdan ortaya çıkarma çabası olarak algılayan bir eğilim söz konusudur. Bu eğilimin modern felsefe geleneğindeki iki öncü ismi Martin Heidegger (ö. 1976) ve H. G. Gadamer (ö. 2000) olmuştur.⁵ Anlama ve yorumlama etkinliğinin kendisini bizzat sorunsallaştıran bu perspektif ile hermenötik, yirminci yüzyılda yeni bir felsefi çerçeve kazanmıştır.

¹ Raymond, Williams, *Keywords*, London 1976, s. 268.

² Bkz., *The Encyclopedia of Religion*, (ed. Mircea Eliade), New York 1987, ‘Tradition’ maddesi.

³ Aklın zaferi, özgürleşme ve devrim olarak tanımlanan klasik modernlik algısının gelenek tasavvuru konusunda bkz., Touraine, Alain, *Modernliğin Eleştirisi*, (Çev. Hülya Tufan), İstanbul 1995, s. 43 vd.

⁴ Palmer, Richard E., *Hermenötik*, (çev. İbrahim Görener), İstanbul 2002, s. 66.

⁵ Palmer, *Hermenötik*, s. 79.

Söz konusu perspektif, anlama sürecini yorumlama ve uygulama boyutlarıyla kuşatıcı varoluşsal bir eylem olarak tasavvur etmektedir. Sürecin öznesi tümüyle, önyargılarına ve koşullanmışlığına eşlik eden bir tarihsel bilinç ile hareket etmektedir. Süjenin tevarüs ettiği tarihsel ve sosyo-kültürel birikim bir gelenek oluşturarak anlamlandırma sürecinde etkin bir anlam evreni inşa eder. Bu yönüyle gelenek, Aydınlanma düşüncesinin temel öngörüsünde olduğu üzere, anlam inşasında aşılması gereken metodik bir açmaz ya da engel olmaktan çıkar.⁶

Böylesi bir temellendirme ile 'gelenek' ve 'önyargı' ontolojik ve metodolojik meşruiyetini kurmaktadır. Her şeyden önce anlama etkinliğinin nesnesinin bizzat kendisi bir tarihsel gelenek içerisinde var olması yönüyle temel meşruiyet zeminini oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra bütünsel bir kategori olarak anlama-yorumlama-uygulama üçlemesinin süjesinin varoluşsal tarihselliği de meşruiyet zeminini tahkim eden bir unsur olarak tezahür etmektedir.

Gelenek kavramı için inşa edilen bu ontolojik ve metodolojik legalitenin bütünüyle yanılmaz bir otorite alanı olarak tasavvur edilmesi mümkün değildir. Zira geleneğin anlamsal otoritesi bir eleştirelilikle biteviye sınanan ve tasfiye edilen/arınan bir süreçte varlık bulur. Bu yüzden geleneğin tümüyle, eleştirel bir süzgeçten geçirilmeksizin olduğu gibi benimsenmesi söz konusu olamaz. O nedenle anlama etkinliğinin üzerinde gerçekleştiği gelenek üzerindeki vurgu, eleştirel olamayan bir gelenek yandaşlığını ya da itaati değil, onun üstünlüğünü ve sözünü ettiğimiz formdaki otoritesini kabullenışı ifade eder.⁷

Geleneğin anlamlandırılması açısından anlama sürecinin bizzat kendisi hermenötik bağlamda bir analizi/ayırıştırma'yı gerekli kılmaktadır. Nitekim geleneksel yorumbilimsel teorilerden farklı olarak, anlama süreci düzenlenmiş, yöntemsel ve önyargısız teknikler sorunu olarak değerlendirilemez.⁸ Zira anlama etkinliği, öznenin önyargıları ve peşin hükümlerine bağlı olarak bir gelenek içerisinde gerçekleşebilir.⁹ Nitekim Gadamer, 'hermenötik probleme gerçek ivmesini sağlayan' bir unsur olarak tespit ettiği 'önyargı' kavramını Aydınlanma geleneğinin ciddi biçimde yanlış anladığı ve anlamlandırdığını vurgular. Gelenek ile önyargının bağıntısını vurgular biçimde Aydınlanmanın temel önyargısının, '*kendisini geleneğin gücünden mahrum bırakan önyargıya*

⁶ Hermenötik söylem açısından Gadamer'in felsefi hermenötüğünün önemi öncelikle, insani bilimler ve doğa bilimlerinde tek yöntem öngören pozitivist anlayışa karşı duruşa güç kazandırmasındadır. Bunun yanı sıra Gadamer'in hermenötüğünün önemi, geleneksel hermenötik anlayışın pozitivist yaklaşımı eleştirisinde kendilerinin de o yaklaşıma esir olduklarını göstermesinde ortaya çıkmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz., Skinner, Quentin, *Çağdaş Temel Kuramlar*, (çev. Ahmet Demirhan), Ankara 1997, s. 40.

⁷ Bkz. Göka, Erol, "Geleneğin Yaratıcı Yenilenmesi", *Türkiye Günlüğü*, s. 28, sy. 25, Ankara 1993.

⁸ Ancak binlerce yıllık tarihsel geleneği olan yorumlama disiplinlerinden –teolojik hermenötik, edebi hermenötik ve hukuki hermenötik gibi- farklı olarak metin yorumu konusunda bir metodoloji öne sürmeyen felsefi Hermenötik yöntem karşısı değildir. Daha çok yorumcuya yönelen felsefi hermenötik bir metni okuma sürecini betimlemeye çalışır. Felsefi hermenötik ne geleneksel yorumun ve ne de geleneksel bilimsel yöntemlerin yerine geçmez. Yaşamı değişime uğratan metinlerle karşılaşmaya dair açılımlar sunarak bu yöntemleri tamamlayıcı bir görev üstlenir. Ayrıca insan bilimlerinin bir yöntemi ve metodolojik bir üstdisiplin olarak Batı'daki pozitivist sürece karşı çıkan hermenötik yirminci yüzyılda antipositivist söylemin bir ifade biçimi olarak belirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Palmer, *Hermenötik*, s. 17-18. Bruns, Gerald L., *Hermeneutics Ancient and Modern*, New Heaven and London 1992, s. 1-17.

⁹ Skinner, *Çağdaş Temel Kuramlar*, s. 36.

karşı önyargısı' olduğunu ifade eder.¹⁰ Ancak yine de ona göre 'önyargı' kavramı akıl dışı güçlere pasif bir teslimiyeti ifade etmez.¹¹

Gelenek ve önyargı karşısında pasifize edilmiş bir anlama öznesinin söz konusu olmamasının temel nedeni anlam etkinliğinin çift yönlü dinamik etkileşimselliğidir. Nitekim bu çerçevede anlama etkinliği, etken ve edilgen iki öge arasında değil, her ikisi de özgür ve aynı düzeyde olan iki özne arasında var olan söyleşi tarzında oluşan bir süreç olarak kurgulanmıştır. Bu diyalog süresince iki taraf birbirini dinleyerek ve konuya kendilerini yönlendirerek ve düzeltmelere açık olarak bir iletişim kurmaya çalışırlar. Bu nedenle Gadamer'e göre anlamak, "*konuyu anlamak kadar, kendini konuda anlamaktır da*".¹²

III. Yukarıda vurgulandığı üzere hermenötik etkinliğin temelinde yatan anlama süreci doğrudan gelenekle ilişkilidir.¹³ Bu yüzden insan bilimlerinde (*Gesteswissenschaften*) kendi de tarihsel olan ve bu bilimlerin tarihe ulaşmalarını sağlayan bir gelenek sürecine karşılık söz konusu olamaz. Doğrudan kendimizin tarihsel varlıklar olarak kesintisiz ve dinamik biçimde katkıda bulunmakta oluşumuz nedeniyle 'gelenekten sıyrılmak/kurtulmak' ya da geleneği atılması gereken bir bagaj olarak değerlendirmek doğru değildir. Bunun tersine tevarüs etmiş olduğumuz geleneği ve bunun içinde varlık bulan kültürü, bir gelişim çizgisi içerisinde tümüyle bizi birbirimize bağlayan somut bir köprü olarak değerlendirmeliyiz.

Mirasçısı olduğumuz geleneği epistemolojik ve metodik bir kaygı ile bilimsel yöntemin bir nesnesi olarak kurgulamak, ait olduğumuz kültürel evrene ve mirasa yabancılaşmayı doğuracaktır. Bu yabancılaşma ve ötekileştirme anlama etkinliğinin nesnesi olan mirasın anlaşılmasında en büyük engel, metodolojik engel olarak karşımıza çıkacaktır. Gadamer, tevarüs edilen bu kültürel mirası 'her birimizin içinde kendini göreceği bir ayna' olarak tavsif etmektedir. Bilimsellik temelinde nesnelleştirici epistemik kaygı, geleneğin gerçekliğine uygunluk arz etmemektedir. Zira gelenek temelde bir 'bilgi sorunu değil, aktarılmış bir içeriğin kendiliğinden ve üretken biçimde özümsemesi' meselesidir.¹⁴ Burada gelenek mutlak değişmez bir önkoşul ve entite değildir. Zira geleneği anladığımız ölçüde kendimiz üretiriz ve geleneğin evrimine katılırız. Bu yönüyle geleneği belirleyici bir işlev icra ederiz. Nitekim Gadamer, hermenötik kuramının temel kavramlarından olan 'anlama dairesini' metodolojik bir daire değil, anlamının ontolojik yapısının unsurlarından birisi olarak değerlendirir.¹⁵

Temel hareket noktası açısından baktığımızda hermenötik anlamamanın, hem bir gelenekte ifadesini bulan 'nesneye' hem de o nesnenin bize içinden hitap edebileceği bir geleneğe ilişkin olduğu gerçeği ortaya çıkar. Hermenötik anlamada bireyin anlama konuları/nesnelere olan ilişkisi yalın ve sorunsuz değildir. Hermenötik, geleneğin bize ilettiği mesajın 'aşına' ve 'yabancı' karakteri arasındaki gerilim üzerine inşa olur. Bu gerilim, hermenötik anlamamanın konusu olan nesneye geleneğin aktardığı bir şeydir.

¹⁰ Hekman, Susan, *Bilgi Sosyolojisi ve Hermenötik*, (çev. H. Arslan; B. Balkız), İstanbul 1999, s. 138.

¹¹ Hekman, *Bilgi Sosyolojisi ve Hermenötik*, s. 139.

¹² Sayın, Şara, "Yorumbilimsel Söyleşi", s. 104-105.

¹³ Gadamer, Hans-George, "Tarih Bilinci Sorunu", *Toplum Bilimlerinde Yorumcu Yaklaşım*, (çev. Taha Parla), İstanbul 1990, s. 99.

¹⁴ Gadamer, "Tarih Bilinci Sorunu", s. 97-98.

¹⁵ Gadamer, Hans-George, *Truth and Method*, (trans. by Joel W.; Donald G. M.), New York 1993, s. 293.

“Yorumcu, bir geleneğe aidiyeti ile soruşturmasının teması olan uzaklığı arasında parçalanmış durumdadır.”¹⁶

Bir geleneğe aidiyeti olan anlayan/yorumlayan özne açısından zaman, “geçmişini geri getirmek için üzerinde köprü kurabileceğimiz bir büyük yarık değil, aslında geçmişin gelişini destekleyen ve bugünün köklerini barındıran bir zemindir.” Özne ile anlama nesnesi arasındaki ‘zamansal uzaklık’, metodolojik bir sıçrama ile aşılabilecek bir mesafe değildir. Gadamer böylesi bir beklentinin ‘tarihsiciliğin safdil rüyası’ olmanın ötesine gidemeyeceğini vurgulamaktadır. Tam tersine söz konusu zamansal uzaklığın, anlama sürecinde özneye olumlu ve üretken olanaklar sağlayan bir kaynak olduğu ifade edilebilir. Bu zamansal mesafe metodik ve epistemik bir açmaz değil, süreç içerisinde zenginleşerek bir gelenek oluşturabilme potansiyeline sahip öğelerin yaşayan sürekliliğini ifade eder. Söz konusu gelenek, tevarüs ederek geçmişimizden aktardığımız ya da bugüne taşıdığımız tüm bireysel ve toplumsal birikimimizi aydınlatan bir ışık kaynağıdır.¹⁷

Böylece gelenek, anlam inşası ve anlama sürecini belirleyen temel etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu etmenin verili belirleyiciliği, dogmatik tarzda eleştirelilikten uzak bir yanılmazlığı ifade etmemektedir. Eleştirelilikten azade bir ontik varlık olarak geleneğin sosyo-kültürel bir yandaşlık ve tutuculuk ifade ettiğinin düşünülmesi doğru değildir. Zira anlam inşa ve anlamlandırma sürecinde öznenin tarihsel geleneği ile yüzleşmesi ya da karşı karşıya gelmesi geleneğe eleştirel bir meydan okuması anlamına gelir. Geleneğe karşı olan bu eleştirel tutum/meydan okuma süreci, diyaloga dayalı bir iletişim ekseninde gerçeklik bulur. Bu iletişim vasatı özneye, tarihsel olarak devralınan geleneğin/eskinin aracılığıyla yeniye ulaşmayı mümkün kılan otantik bir zemindir.¹⁸

IV. Geleneğin normatif bir anlam inşası ve anlamlandırma aracı olarak varlık bulduğu temel alanlardan birisi de hukuktur. Özünde çok boyutlu bir anlamsal varoluşa sahip olan hukuk¹⁹ için, hem aksiyolojik ve sosyolojik ve hem de normatif düzlemde gelenek bir anlama/açıklama şeması sunmaktadır. Bunun yanı sıra, tezahür ettiği örf ve adet gibi üzerinde kadim toplumsal uzlaşılarda bir davranış normu/kalıbına dönüşen boyutuyla da gelenek, hukuka pozitif düzlemde de kaynaklık teşkil etmektedir. Bu yönüyle kurucu hukuk aklını besleyen ana damarlardan birisini gelenek oluşturmaktadır. Bunun da üzerinde gelenek, hukukun hem felsefi ve hem de sosyolojik açıdan temellendirilmesinde farklı kavramsallaştırmalarla farklı düşünsel ekollere açıklama modeli sunmaktadır.

Nitekim sosyolojik anlamda hukuku ve devleti temellendirme açısından Tarihçi hukuk okulunun kurucu isimlerinden F. Karl von Savigny’nin (ö. 1861) ‘halk ruhu’ (*Volksgeist*) kavramsallaştırması geleneğin belirleyici etkinliğini ifade etmektedir. Nitekim tarihsel geleneğin ürünü olan hukukun temel kaynağını, örf ve adet hukuku oluşturmaktadır. Burada geleneğin somut tarihsel bir kategorisine tekabül eden örf ve

¹⁶ Gadamer, “Tarih Bilinci Sorunu”, s. 104.

¹⁷ Gadamer, “Tarih Bilinci Sorunu”, s. 104.

¹⁸ Gadamer, “Tarih Bilinci Sorunu”, s. 82.

¹⁹ Çok boyutluluğu çerçevesinde hukuk kavramı, ‘adalet, düzen, ve sosyal gereksinimlerin karşılanması’ işlevlerini içerir biçimde “*adalet yönelmiş bir toplumsal yaşam düzeni*” olarak tanımlanabilir. Bkz., Çağrı, O. Münir, *Hukuka ve Hukuk İlmine Giriş*, İstanbul, 1966, s. 23. Aral, Vecdi, *Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine*, İstanbul 2007, s. 15.

adetin tinsel ögesini halkın inancı/ruhu oluşturmaktadır. Metafizik bir artalana sahip olan 'halk ruhu' kavramsallaştırması, toplumsal/ulusal bilinçle varlık bulmaktadır. Zaman ve uzam boyutunda kendiliğinden bir akışla oluşan 'halk ruhu' süreç içerisinde 'halk hukukuna' (*volksrecht*) dönüşmektedir.²⁰

Temelde örf ve adetler, tarihsel süreçte benimsenerek aktarılagelen davranış biçimlerinin normatif anlamda gelecekte de benimsenmesi gerekliliği düşüncesine dayanmaktadır. Örf ve adet temelli normların ortaya çıkış sürecinde bir rasyonelite söz konusu değildir. Bu normlar zaman içerisinde alışkanlıklar ve rastlantısallıklar sonucunda tezahür ederler. Bir alışkanlık düzeyinden söz konusu davranış biçimleri ya da kodları 'bir olması gereken düşüncesinin' eklenmesiyle norma dönüşebilirler.²¹

Tarihsel açıdan hukukun ilksel kökeninde geleneği oluşturan örf ve adetler ile hukuk arasında bir belirleyicilik ilişkisinden söz edebiliriz. Gelenek içerisinde kristalize olarak bir forma dönüşen örf ve adet temelli normlar, hukukun kökeni açısından yalnızca ilk ve temel kaynak olmakla kalmamıştır. Bunun yanı sıra söz konusu normlar, pozitif hukukun biçimlenmesinde de aktif ve güncel rolünü icra etmeye devam etmiştir ve etmektedir. Bireylerin hukuka uygun davranma ya da davranış kodları geliştirme noktasında gelenek içerisinde varlık bulan bu normların belirleyici konumu yer almaktadır. Nitekim hukuk düzenlerinin bir gelenek içerisinde toplumsal ilişkilerle uyumluluğu veya uygunluğu söz konusudur.²²

Kökeninde geleneğin oluşturduğu formlarla üretilen hukuksal normların, konvansiyonel ve rızaya bağlı olduğu görülmektedir. Kurallara tabi olanların rızalarına dayalı olarak bu normlar yürürlük kazanırlar. Bu yönüyle hukuktan farklılaşan geleneğin, hukuksal formasyon alanına dahil edilmesi durumunda artık bu yönü baskın olacaktır. Bu açıdan hukuk düzenlerinin bütünsel olarak başkaca toplumsallıklarda ortaya çıkan sistemlere adaptasyonu ya da iktibas (resepsiyon) bir çatışma durumu yaratabilir. Bu yüzden hukuk resepsiyonlarının başarısı ancak süreç içerisinde bunun ilgili toplum tarafından benimsenmesi ile mümkün olabilecektir.²³

V. Daha önce de kaydedildiği üzere hakikat, felsefi etkinliğin tarihsel serencamının her bir evresinde belirleyici bir kavramdır. Hem ontolojik ve hem de epistemolojik bağlamda farklı anlamlandırma ve açıklama modellerine tekabül eden hakikat savları, gelenek içerisinde belirli tarihsel kategorik formlarda aktarılagelmektedir.²⁴ Bir gelenek içerisinde hakikat savlarını aktaran koruyucu tarihsel kategorilerden birisi klasiklerdir. İnsanlığın medeniyet ve kültürü ile beslenen ortak hafızasını kayıt altına alan klasikler, bu hafızanın otantisitesini temin edecek bir korunaklı alan yaratırlar. Bir yönüyle anlam inşa sürecinde geleneğin otoritesi, klasiklerin söz konusu korunmuşluk vasfı ile temellendirilir.

Bu meyanda 'klasik' sözcüğü gelenekten ayrılmaksızın oluşturulan ve değerini uzun bir zamansal süreçte yitirmeyen yapıt anlamına gelmektedir. Bu yönüyle klasik kavramı, felsefi hermenötikte insan bilimlerine konu olan nesnelere tarihselliğini açıklama bağlamında bir model olarak kavramsallaştırılmıştır. Metinlerin 'klasik olma'

²⁰ Öktem, Niyazi; Türkbağ, A. Ulvi, *Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet*, İstanbul 2009, s. 338-339.

²¹ Işıktaç, Yasemin, *Hukuk Felsefesi*, İstanbul 2004, s. 453.

²² Bkz., Işıktaç, Yasemin, *Hukukun Kaynağı Olarak Örf ve Adet Hukuku*, İstanbul 1999, s. 121. Işıktaç, Yasemin, *Hukuk Sosyolojisi*, İstanbul 2008, s. 153.

²³ Işıktaç, *Hukuk Sosyolojisi*, s. 153.

²⁴ Gadamer, *Truth and Method*, s. 290.

niteliği kazanması, bu yapıtların öne sürdüğü hakikat iddiasını ve bunun yanında bütün bir tarihsel geleneği temsil etmektedir.

Nitekim köken olarak Latince (*classicus*) ve Fransızca (*classique*) bir sözcük olan klasik terimi sözlük anlamı itibarıyla, bir gelenek içerisinde ‘otorite ve model olarak benimsenmeyi hak eden’ anlamına gelmektedir. Bir model olarak onun otoritesini kuran temel unsurlardan birisi antikitesinin söz konusu olmasıdır. Klasik, sahip olduğu tarihsel özgünlük, mükemmellik ve eşsizliği açısından örnek alınmayı hak eden bir tarz ya da eseri ifade etmektedir.²⁵

Bir açıklama ve anlamlandırma modeli olması yönüyle klasik kavramı, insan bilimlerinin yönelmiş olduğu nesnelere de tarihselliğini açıklamak için model oluşturmaktadır. İnsan bilimlerinde bazı yapıtların ya da metinlerin ‘klasik olma’ vasfını elde etmesi, söz konusu eserlerin dile getirdiği hakikat iddiasını ve onunla birlikte bütün bir tarihsel geleneği temsil etmektedir. Yukarıda da işaret ettiğimiz üzere klasik kavramı bir zamansallığa ve tarihsel bir kategoriye karşılık gelmektedir. Ancak klasik, tarih-üstü mutlaklaştırılan bir değeri ifade etmemektedir.²⁶

Nitekim kendisi bizzat tarihsel bir kategori olan klasik, tarihsel nesnenin dogmatik olarak kazandığı değeri veya tarih-ötesi bir özelliği temsil etmemektedir. Bu yönüyle ‘klasik olma’ vasfı, ‘tarihsel olmanın bir kipine’ işaret etmektedir. Bir tarihsellik kipi olarak klasik, “geçmişten gelen metinlerin kendisi hakkındaki doğru bir şeyi, sürekli olarak kanıtlayarak tarih içinde korunma biçimini ifade eder.”²⁷ Ancak özgül tarihselliği içerisinde klasik, tarihi aşan ya da tarihle sınırlanamayacak bir anlamsal derinliğe sahiptir. İfade edildiği üzere bu yönüyle klasik, devamlı bir biçimde her dem kendi geçerliliğini kanıtlayarak hakikatini koruyan bir ‘tarihsel olma’ kipidir.²⁸

Hakikat iddialarını kuşaktan kuşağa ve çağdan çağa taşıyan ya da aktaran klasik eserler, anlama sürecinin hem tarihselliği içerisinde biricikliğini ve sonluluğunu hem de aşkınlığını ifade etmektedir. Klasikler, bir gelenek içerisinde metinlerin anlamsal sürekliliğini koruyarak söz konusu anlama sürecinin, sonluluk ve aşkınlık arasındaki diyalektik hareketi açıklamaktadır.

Sonuç olarak, aydınlanma düşüncesinin ve modernleşme tecrübesinin modern ile gelenek arasında öngördüğü karşıtlık ilişkisi, modern olanın meşruiyetini devşirmeye dönük bir kurgudur. Bu kurguda gelenek, modern dışı olan tarihsel bir kategori olarak yer almaktadır. İdeolojik koşullanmışlıkla negatif bir anlam kategorisine indirgenen gelenek, modern aklın kendisini azat edeceği düşünsel prangalar olarak tasarlanmıştır. Ancak yukarıda da ifade edildiği üzere, bu tarihsel yapı (gelenek), anlama ekseninde bireyin verili tarihsel bağlamını ya da koşulunu oluşturmaktadır. Bu tarihsel yapının/bağlamın reddi, bireyin kendisini reddetmesi anlamına gelmektedir. Anlamanın kaçınılmaz olarak içinde var olduğu bu yapı, varlığını ve meşruiyet alanını bu geleneği sürdüren ve bu süreklilik içerisinde değerini yitirmeyen klasik metinler aracılığıyla sürdürür.²⁹

²⁵ Robert, Paul, *Le Nouveau Petit Robert Dictionnaire De La Langue Française*, Paris, 1994, s. 388.

²⁶ Bkz., Gadamer, *Truth and Method*, s. 287. Bilen, Osman, *Çağdaş Yorum Bilim Kuramları*, Ankara 2002, s. 117.

²⁷ Gadamer, *Truth and Method*, s. 287.

²⁸ Bkz., Gadamer, *Truth and Method*, s. 287. Bilen, *Çağdaş Yorum Bilim Kuramları*, s. 117.

²⁹ Kılıç, Muharrem, “Fıkıh/Hukuk Geleneğinin Deformasyonu: Zâhirîliğin Kurucu Figürü Ekseninde Literalist Gelenekselci Tutumun Analizi”, *İslâmîyât Dergisi*, 2007/2, s. 74.

İnsan yaşamının başlangıçtan beri var olan asli (*primordial*) bir varoluş biçimi³⁰ olan anlama ve anlam inşası metodolojik bir çerçeveye hapsedilemeyecek bir vetiredir. O yüzden Aydınlanma felsefesinin temel öngörülerinde olduğu üzere anlama süreci, yöntembilimsel bir çözümleme ile hakikat bilgisini teminat altına alan bir mekanizma değildir. Bu çerçevede ifade ettiği mekanik sınırlılığın ötesinde anlam inşası ve anlamlandırma etkinliği ontolojik bir temellendirmeyi gerekli kılmaktadır. İnsani varoluşun bir tezahür biçimi olarak bu etkinlik, özneyi tüm tarihsel varoluşuyla birlikte kuşatmaktadır. Özne, modernitenin öngördüğü paradigmatik çerçeveye uygun biçimde tümüyle ait olduğu metafizik evrenden soyutlanmış, kendisini kayıtlayan tüm aidiyet alanlarından azat etmiş ve özgürlüğünü ilan etmiş süper özne değildir. Söz konusu hermenötik perspektif, özneyi ait olduğu tarihine, geleneğine yani kısacası onu kuşatan aidiyet alanlarına geri çeker. Ona sınırlılıklarını ve haddini yeniden bildirir. Bu noktada, anlayan ve yorumlayan öznenin fikri çabasının merkezine geleneği yerleştirir. Zira gelenek, öznenin tarihsel varoluşuna tanıklık eden ve onu derin hafızasına kaydeden engin bir tarihsel panoramadır. Bu tarihsel panorama, hem kendisini ve hem de bunun içerisinde devinen özneyi bitimsizce üretir.

³⁰ Gadamer, "Tarih Bilinci Sorunu", s. 95.

KAYNAKÇA

- Aral, Vecdi, *Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine*, İstanbul 2007.
- Bilen, Osman, *Çağdaş Yorum Bilim Kuramları*, Ankara 2002.
- Bruns, Gerald L., *Hermeneutics Ancient and Modern*, New Heaven and London 1992.
- Çağıl, O. Münir, *Hukuka ve Hukuk İlimine Giriş*, İstanbul, 1966.
- Gadamer, Hans-George, "Tarih Bilinci Sorunu", *Toplum Bilimlerinde Yorumcu Yaklaşım*, (çev. Taha Parla), İstanbul 1990.
- Gadamer, Hans-George, *Truth and Method*, (trans. by Joel W.; Donald G. M.), New York 1993.
- Göka, Erol, "Geleneğin Yaratıcı Yenilenmesi", *Türkiye Günlüğü*, sy. 25, Ankara 1993.
- Hekman, Susan, *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik*, (çev. H. Arslan; B. Balkız), İstanbul 1999.
- Işıқтаç, Yasemin, *Hukuk Felsefesi*, İstanbul 2004.
- Kılıç, Muharrem, "Fıkıh/Hukuk Geleneğinin Deformasyonu: Zâhirîliğin Kurucu Figürü Ekseninde Literalist Gelenekselci Tutumun Analizi", *İslamiyat Dergisi*, 2007/2.
- Öktem, Niyazi; Türkbağ, A. Ulvi, *Felsefe, Sosyoloji, Hukuk ve Devlet*, İstanbul 2009.
- Palmer, Richard E., *Hermenötik*, (çev. İbrahim Görener), İstanbul 2002.
- Raymond, Williams, *Keywords*, London 1976.
- Robert, Paul, *Le Nouveau Petit Robert Dictionnaire De La Langue Française*, Paris, 1994.
- Sayın, Şara, "Yorumbilimsel Söyleşi", *Macit Gökeberk Armağanı*, Ankara 1983.
- Skinner, Quentin, *Çağdaş Temel Kuramlar*, (çev. Ahmet Demirhan), Ankara 1997.
- The Encyclopedia of Religion*, (ed. Mircea Eliade), New York 1987.
- Touraine, Alain, *Modernliğin Eleştirisi*, (çev. Hülya Tufan), İstanbul 1995.